

13. Davydov, V. (1898), *Instruktsiya chinam politsii okruga Kharkovskoy sudebnoy palaty po obnaruzheniyu i issledovaniyu prestupleniy* [Guide to police officials of Kharkov Appellate Court on discovery and investigation of crimes], T-vo «Pechatnya S.P. Yakovleva», Kharkiv, Ukraine.
14. (1910), *Instruktsiya prokurora Kievskoy sudebnoy palaty chinam politsii okruga Kievskoy sudebnoy palaty po obnaruzheniyu i issledovaniyu prestupleniy* [Guide of procurator of Kiev appellate court to police officials of Kiev appellate court on discovery and investigation of crimes], tip. K.N. Milevskogo i Ko, Kyiv, Ukraine.
15. Krylov, A.A. (1914), *Instruktsiya chinam politsii po obnaruzheniyu i issledovaniyu prestupleniy* [Guide to police officials on discover and investigations of crimes], tip. «Pechatnoe delo», Kharkiv, Ukraine.
16. Tarnovskiy, Ye.N. (1906), “Statistical information on persons accused of state crimes”, *Zhurnal ministerstva yustitsii*, no. 4, pp. 50–99.
17. *Hosudarstvennyy arkhiv Odesskoy oblasti* [State archives of Odessa region], A. 634, S. 1, F. 436.
18. (1914), *Sbornik tsirkulyarov i instruktsiy ministerstva yustitsii (s 1877 po 1914 g.). Sekretnye* [Collection of circulars and instructions of the Ministry of Justice (since 1877 to 1914 r.). Secret], Senatskaya tip., Petrograd, Russia.

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2018-1-19>

УДК 343.13:340.134:343.122 (477) «2017»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ПОТЕРПІЛОГО В АСПЕКТІ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ 2017 Р.

Демура М.І., к.ю.н., асистент

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, Україна
tlepova.demura.marina@gmail.com*

Статтю присвячено аналізу процесуальних прав потерпілого та особливостей їх нормативної регламентації у світлі останніх змін до Кримінального процесуального кодексу України. Досліджено питання забезпечення прав і законних інтересів потерпілого в кримінальному провадженні.

Ключові слова: потерпілий, заявник, процесуальні права, експертиза, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт.

SPECIAL ISSUES FOR IMPROVING THE PROCESSUAL STATUS OF THE VICTIM IN LOSS OF THE CHANGE TO THE CRIMINAL PROCEDURAL CODE OF UKRAINE IN 2017

Demura M.I.

*Yaroslav Mudryi National Law University, str. Pushkinska, 77, Kharkiv, Ukraine
tlepova.demura.marina@gmail.com*

The article is devoted to the analysis of the victim's procedural rights and the peculiarities of their normative regulation in the light of recent changes to the Criminal Procedural Code of Ukraine. It should be noted that since the adoption of the Criminal Procedural Code of Ukraine, 50 amendments and additions have been made to it. The last ones were introduced by the Law of Ukraine dated 03.10.2017 and the Law of Ukraine of 16.11.2017.

The said laws change certain provisions of the Criminal Procedural Code of Ukraine, introduce new provisions, and also try to overcome legal conflicts. However, it should be noted that part of the legal relationship remains insufficiently regulated. The article will focus on ensuring the rights and legitimate interests of the victim in criminal proceedings.

First, the said law amends the procedure for carrying out the examination: the examination is carried out by an expert institution, an expert or experts, on the instructions of the investigating judge or the court granted at the request of the party to the criminal proceedings, or, if, in order to clarify the circumstances relevant for the criminal proceedings, special knowledge is needed.

In the above, one can conclude that the victim is not entitled to apply to the investigating judge with a petition for an examination, since he does not relate to the parties to the criminal proceedings.

The above norms of the Criminal Procedural Code of Ukraine considerably complicate the possibility of using the victim and his specialist representative to defend their interests in criminal proceedings, which is evidence that there is an apparent “imbalance” in the legal capacity of the victim and the party in defense in defending his position in the criminal proceedings.

Secondly, article 284 of the Criminal Procedural Code of Ukraine is supplemented by paragraph 12, which reads as follows: the investigator, the prosecutor are obliged to close the criminal proceedings also in the case when the term of pre-trial investigation, determined by Art. 219 Criminal Procedural Code of Ukraine, ended and no person was notified of suspicion.

The acquisition of these rules of lawlessness will create conditions for violating the rights of victims. For example, in the case of a serious or particularly serious crime, in most cases it is not sufficient to establish the person who committed it.

For the sake of objectivity, we note that not all changes to the Criminal Procedural Code of Ukraine have a negative effect on the procedural position of the victim. To date, there are several short stories that contribute to the victim’s rights in criminal proceedings.

First, a new participant in criminal proceedings is introduced – another person whose rights or legitimate interests are limited during the pre-trial investigation. The above gives an opportunity to conclude that this person may be the victim. That is, the person who was harmed by a criminal offense, but due to the illegal actions of the bodies of pre-trial investigation of the procedural status of the victim, she was not granted.

Secondly, the applicant is entitled to receive an extract from the Uniform Register of Pre-trial Investigations. Article 214 of the Criminal Procedural Code of Ukraine, in a new wording, obliges the investigator, the prosecutor to initiate a pre-trial investigation and, within 24 hours after making such information, provide the applicant with an extract from the Unified Register of Pre-trial Investigations.

Key words: victim, applicant, procedural rights, examination, third person, concerning the property of which the question of arrest is solved.

Значну кількість законів, що приймаються Верховною Радою України, становлять закони про внесення змін до чинних законодавчих актів. Основна мета їх прийняття – необхідність змін окремих норм закону без зміни його загалом або усунення колізій у законодавстві у зв’язку з прийняттям нового закону, якщо цього не було зроблено під час прийняття основного закону.

З моменту прийняття Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПКУ) до нього було внесено 50 змін і доповнень. Останні з них були внесені Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 р. (далі – ЗУ від 3 жовтня 2017 р.) та Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування» від 16 листопада 2017 р. (далі – ЗУ від 16 листопада 2017 р.).

Вказаними законами змінюються окремі норми КПКУ, вносяться нові положення, а також здійснюються спроби подолання юридичних колізій. Проте варто зауважити, що частина правовідносин залишається недостатньо врегульованою. Зокрема, необхідно звернути увагу на питання забезпечення прав і законних інтересів потерпілого в кримінальному провадженні.

По-перше, ЗУ від 3 жовтня 2017 р. вносяться зміни до порядку проведення експертизи. Так, у ч. 1 ст. 242 КПКУ встановлено, що експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження, або якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Стаття 234 КПКУ містить єдиний порядок залучення експерта: експерт залучається за наявності підстав для проведення експертизи за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження.

З наведеного можна зробити висновок, що потерпілий не наділений правом звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення експертизи, оскільки він не належить до сторін кримінального провадження (за винятком випадків, коли прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення в суді або зменшив його обсяг). Вважаємо, що єдиним процесуальним важелем для потерпілого буде складення клопотання про проведення експертизи до слідчого, прокурора, і в разі його задоволення слідчий, прокурор звертається до слідчого судді з власним клопотанням.

Для порівняння зазначимо, що за минулою редакцією КПКУ в ч. 1 ст. 243 було закріплено положення, згідно з яким сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого.

Також у цьому питанні не буде зайвим згадати ч. 4 ст. 15 Закону України «Про судову експертизу», яка передбачає можливість проведення експертизи в кримінальному провадженні на замовлення не лише підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, а й потерпілого, його представника.

Названі норми КПКУ значно ускладнюють можливість використання потерпілим і його представником спеціальних знань для відстоювання своїх інтересів у кримінальному провадженні та свідчать про те, що існує відверта «диспропорція» в правових можливостях потерпілого й сторони захисту в обстоюванні своєї позиції в кримінальному провадженні [1, с. 231].

З огляду на те, що КПКУ є комплексним нормативним актом, який регулює діяльність щодо розслідування кримінальних правопорушень, вважаємо за доцільне закріпити в ньому чітку процедуру, за якою потерпілий буде наділений правом безпосереднього звернення до слідчого судді з клопотанням про проведення експертизи.

По-друге, ЗУ від 3 жовтня 2017 р. ст. 284 КПКУ доповнено абзацом 12 такого змісту: «слідчий, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження також у разі, коли строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПКУ, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру».

У свою чергу в ст. 219 КПКУ визначено, що строк досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня повідомлення особі про підозру становить 6 місяців у кримінальному провадженні щодо кримінального проступку; 12 місяців у кримінальному провадженні щодо злочину невеликої чи середньої тяжкості; 18 місяців у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Набуття цими нормами чинності безумовно створить умови для порушення прав потерпілих, оскільки, наприклад, якщо йдеться про тяжкий чи особливо тяжкий злочин, у більшості випадків для встановлення особи, яка його вчинила, наведеного строку недостатньо.

Окрім того, на наше переконання, наведені норми не узгоджуються з положенням про строки давності притягнення до кримінальної відповідальності. Так, ст. 49 Кримінального кодексу України закріплює, що особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею злочину та до дня набрання вироком законної сили минули такі строки: 2 роки – у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі; 3 роки – у разі вчинення злочину невеликої тяжкості, за який передбачене покарання у виді обмеження або позбавлення волі; 5 років – у разі вчинення

злочину середньої тяжкості; 10 років – у разі вчинення тяжкого злочину; 15 років – у разі вчинення особливо тяжкого злочину.

Наведене наочно демонструє розбіжності в строках давності притягнення до кримінальної відповідальності та строках досудового розслідування, після спливу яких слідчий, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження.

На підставі викладеного вважаємо, що з метою забезпечення процесуальних прав і законних інтересів потерпілого ст. 284 КПКУ має містити положення про те, що слідчий, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження в разі, коли строк давності притягнення до кримінальної відповідальності закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру.

На підтвердження дієвості запропонованої норми варто зазначити, що аналогічне положення вже втілене в інших країнах. Так, наприклад, згідно з п. «д» ч. 1 ст. 105 Кримінально-процесуального кодексу Грузії слідство підлягає припиненню, а кримінальне переслідування не має починатись або підлягає припиненню в разі закінчення строку давності кримінального переслідування, встановленого Кримінальним кодексом Грузії.

Заради об'єктивності зазначимо, що не всі зміни до КПКУ негативно впливають на процесуальне становище потерпілого. На сьогодні можна виділити декілька новел, які сприяють забезпеченню прав потерпілого в кримінальному провадженні.

По-перше, ЗУ від 16 листопада 2017 р. вводиться новий учасник кримінального провадження – інша особа, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування. Це особа, стосовно якої (у тому числі щодо її майна) здійснюються процесуальні дії, визначені КПКУ (п. 16-1 ч. 1 ст. 3 КПКУ).

Наведене дає можливість зробити висновок про те, що цією особою може бути також потерпілий, тобто особа, якій було завдано шкоди кримінальним правопорушенням, проте внаслідок незаконних дій органів досудового розслідування процесуальний статус потерпілого їй не було надано.

ЗУ від 16 листопада 2017 р. вводить нового учасника кримінального провадження до таких норм КПКУ:

- ч. 6 ст. 28: «<...> інші особи, права чи інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування, мають право на звернення до прокурора, слідчого судді або суду з клопотанням, у якому викладаються обставини, що зумовлюють необхідність здійснення кримінального провадження (або окремих процесуальних дій) у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені КПКУ»;
- п. 1 ч. 1 ст. 303: «на досудовому провадженні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора: бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПКУ, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений КПКУ строк, – <...> іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування»;
- ст. 308: «<...> інші особи, права чи законні інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування, мають право оскаржити прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування».

Спираючись на викладене, можна дійти висновку, що особа, якій кримінальним правопорушенням завдано шкоди та чиї права або законні інтереси обмежуються під час досудового розслідування, наділяється додатковим обсягом прав для захисту своїх інтересів у кримінальному провадженні.

По-друге, ЗУ від 16 листопада 2017 р. заявник наділяється правом отримувати витяг із Єдиного реєстру досудових розслідувань (п. 1-1 ч. 2 ст. 60 КПКУ).

Стаття 214 КПКУ в новій редакції зобов'язує слідчого, прокурора розпочати досудове розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг із Єдиного реєстру досудових розслідувань (ч. 1).

На нашу думку, наведене положення покликане забезпечити права особи в кримінальному провадженні, однак застосування в цій нормі прийменника «через» лише встановлює початок періоду, з якого починається відлік часу для надання витягу заявнику. Таким чином, у цьому разі доцільніше було б замінити його на прийменник «протягом», який обмежив би часові рамки та унеможливив би будь-які зловживання з боку слідчого й прокурора.

Для чого потрібен витяг із Єдиного реєстру досудових розслідувань? По-перше, це дасть заявнику можливість оперативно отримати інформацію про факт початку досудового розслідування за заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення. По-друге, заявник зможе оскаржити бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає в невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення. По-третє, під час звернення до слідчого судді з клопотаннями або скаргами з боку суду досить часто виникають питання щодо документального підтвердження своїх процесуальних вимог, зокрема, запитують витяг із Єдиного реєстру досудових розслідувань як факт підтвердження того, що кримінальне провадження дійсно розпочате.

Під час аналізу викладеного матеріалу, звісно, може постати питання про те, яким чином наділення заявника такими правами вплине на процесуальне становище потерпілого. Особливо з урахуванням положення ч. 1 ст. 60 КПКУ, за яким заявником є фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою чи повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим.

Однак на практиці нерідко трапляються випадки, коли особі, якій завдано шкоди кримінальним правопорушенням, після подання нею відповідної заяви процесуальний статус потерпілого не надається, натомість її визнають заявником. У більшості випадків винесення слідчим, прокурором постанови про відмову у визнанні потерпілим ґрунтується на тому, що відсутні докази на підтвердження завдання особі шкоди кримінальним правопорушенням.

Із цього приводу деякі автори зазначають, що неможливо відразу встановити факт спричинення шкоди потерпілому, оскільки це може бути достовірно з'ясовано тільки в процесі здійснення кримінального провадження [2, с. 70].

Додамо, що відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 91 КПКУ в кримінальному провадженні підлягають доказуванню вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. У свою чергу вчинення будь-яких процесуальних дій, спрямованих на визначення виду й розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, заборонене до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Це підтверджує також положення, закріплене в ч. 3 ст. 214 КПКУ: здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається та тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Водночас, як справедливо наголошував В.П. Бож'єв, залучення потерпілого до провадження в справі після встановлення факту спричинення йому шкоди та набрання вироком законної сили є юридичною фікцією [3, с. 79–80]. Саме для з'ясування цієї обставини – факту спричинення шкоди – потерпілий залучається до провадження та наділяється правами, закріпленими в КПКУ. Із цього приводу в науці кримінального процесу пропонувалося розглядати потерпілого як особу, щодо якої є достатні підстави вважати, що проти неї вчинено злочин, яким завдано фізичної, майнової, моральної шкоди [4, с. 52].

Наразі, наприклад, у Кримінально-процесуальному кодексі Республіки Казахстан закріплено аналогічне положення: «Потерпілим у кримінальному провадженні визнається особа, щодо якої є достатні підстави вважати, що їй безпосередньо злочином завдано моральної, фізичної або майнової шкоди» (ст. 75). Вважаємо, що такий підхід можна використати також у Кримінальному процесуальному кодексі України, оскільки наведене формулювання відповідає дійсності з огляду на те, що не в усіх випадках можна відразу говорити про встановлення

факту завдання шкоди потерпілому. Окрім того, надані пропозиції убезпечать потерпілого від протиправних дій правоохоронних органів, а саме від визнання потерпілого заявником.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2013. 288 с.
2. Синенко С.А. Обеспечение прав и законных интересов потерпевшего в уголовном судопроизводстве: теоретические, законодательные и правоприменительные проблемы: дисс. ... докт. юрид. наук: 12.00.09; Московский ун-т МВД России. М., 2014. 418 с.
3. Божьев В.П. К вопросу об обеспечении потерпевшему доступа к правосудию. *Уголовное право*. 2003. № 3. С.79–80.
4. Абабков А.В. Процессуальное положение потерпевшего в уголовном процессе: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Московский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. М., 1998. 191 с.

REFERENCES

1. Kuchynska, O.P. (2013), *Pryntsyvy kryminalnoho provadzhennia v mekhanizmi zabezpechennia prav yoho uchasykyv: monohrafiia* [Principles of criminal proceedings in the mechanism of safeguards for the rights of its participants: monograph], Yurinkom Inter, Kyiv, Ukraine.
2. Sinenko, S.A. (2014), “Ensuring the rights and legal interests of affected person in criminal proceedings: theoretical, legislative and law-enforcement problems”, Thesis abstract for Dr. Sc. (Jurisprudence), 12.00.09, Moskovskiy universitet MVD Rossii, Moscow, Russia.
3. Bozhev, V.P. (2003), “On issue of providing the access to justice for affected person”, *Uholovnoe pravo*, no. 3, pp. 79–80.
4. Ababkov, A.V. (1998), “Procedural status of affected person in criminal proceeding”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.09, Moskovskiy hosudarstvennyy universitet im. Lomonosova, Moscow, Russia.

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2018-1-20>

УДК 354.31:351.862.4 (477)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Мельковський О.В., к.ю.н., доцент

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
av-melkovskiy@ukr.net*

Стаття присвячена висвітленню проблем удосконалення діяльності підрозділів внутрішньої безпеки з оперативно-розшукового запобігання злочинам у межах розроблення Концепції забезпечення внутрішньої безпеки МВС України. Така Концепція містить у собі аналіз геополітичної ситуації та оперативної обстановки, ступінь загрози державі, суспільству, інтересам, правам і свободам людини, мету і пріоритетні завдання державної політики у сфері забезпечення внутрішньої безпеки загалом і безпеки системи МВС і персоналу зокрема, принципи забезпечення державної політики у сфері внутрішньої безпеки МВС і Національної поліції, а також механізми реалізації запропонованої Концепції.

Ключові слова: Концепція, Міністерство внутрішніх справ, запобігання злочинам, забезпечення внутрішньої безпеки, Національна поліція, підрозділи внутрішньої безпеки, профілактика і протидія корупційним та іншим правопорушенням, агентурно-оперативна діяльність.